

sen sukupolvi, rakennemuutoksen ja kasvavien koulutusmahdollisuuksien sukupolvi (noin 1936–1955 syntyneet) ja nuorimpana hyvinvoinnin ja monien koulutusvalintojen sukupolvi.

Sukupolvista vanhimman kokemuksessa koulutus on muovannut elämäntapaa jonkinlaisena kaukaisena, kansallisen herättämisen sävyttämänä ideaalina, joka on ollut vain harvakseltaan kertojien tavoitettavissa. Seuraavassa sukupolvessa koulutuksen merkitys vaihtuu ihanteesta välineeksi; modernisoituvassa ja vaurastuvassa maassa koulutus osoittautuu oivaksi uran tekemisen välineeksi. Nuorimmille koulutus ei enää ole saavuttamaton ihanne tai edes varma keino sosiaaliseen nousuun. Koulutus on muuttunut hyödykkeeksi tai selviöksi, jota on mahdollista, moneen muun asian ohella, käyttää oman elämänsä rakennuspuuna.

Kauppila kertoo siis koulutuksen sosiaalishistorian jonkinlaisena lumouksen haihtumisena. Ihanne muuttuu välineeksi ja siitä edelleen selviöksi. Hie- man toisesta kehyksestä hän tiivistää merkitysten muutokset näin: ”Isänmaan unelmasta sekä konsensuksen ja tasa-arvon ideaalista on siirrytty yksilön omaan pärjäämiseen”.

Käsitelleessään tätä nuorinta sukupolvea Juha Kauppila perustellusti huomauttaa, että koulun rinnalle on ilmestynyt muita toimintaympäristöjä, joissa ”kokemuksellisesti merkittävä oppiminen tapahtuu”. Samalla tilanne on muuttunut niin, että valuttana koulutuksen arvo on kärsinyt inflaation. Asiassa onkin perää, koulutuksen tarjoama suhteellinen etu hyviin asemiin pääsemisessä on aikojen saatossa haalistunut. Katkoksen syvyyttä ei ehkä kuitenkaan ole syytä lii-

oitella. Yhä edelleen koulutus on oleellisin vakuutus epävarmoiksi muuttuneiden työmarkkinoiden riskejä vastaan. Nuorimman ikäpolven ja koulutuksen tiimoilta Kauppila nostaa esille myös mainion paradoksin: samaan aikaan kun tämä sukupolvi käyttää koulutusta entistä enemmän oman identiteetin etsimiseen ja rakentamiseen, tätä etsintää selkeytetään ”pakkovalinnoin ja liian valmiiksi tehdyin opintourin”. Kaukana ei ole ajatus jonkinlaisesta kytevästä kohteiden kapinasta. Koulutuspolitiikan visioinnin perustana on lähinnä läpivirtauksen tehokkuuden takaaminen. Kuka muistaa, koska koulutuksen tulevaisuudesta käydyssä keskustelussa joku olisi vakavissaan vedonnut siihen, mitä nuoret koulultaan ja oppimiseltaan haluaisivat ja millaisia pyrintöjä niiden heidän mielestään olisi tuettava.

Miehen väkivaltaisuuden ymmärtäminen?

VESA TALVITIE

Suomessa(kin) perheen sisällä tapahtuvaa väkivaltaa on pidetty aivan viime vuosikymmeniin saakka yksityisasiana. Tämä liittyy siihen, että väkivallan harjoittaja on useimmin ollut mies ja että miehillä on ollut dominoiva asema yhteiskunnassa. Ilmiön kieltäminen voi liittyä myös siihen, että useimmista muista kriminalisoiduista seikoista poiketen lähisuhdeväkivaltaa on myös ”tavallisten” ihmisten keskuudessa, joiden elä-

mäntäpaan ei muuten kuulu kriminalisoituja asioita.

Viime vuosina tilanne on muuttunut radikaalisti, kun niin julkishallinto kuin naisjärjestökin ovat ryhtyneet toimenpiteisiin perhe- ja parisuhdeväkivallan vähentämiseksi. Vaikene- misen muurin murruttua on myös perustettu samoihin päämääriin pyrkiviä miesliikkeitä. Näiden miesliikkeiden merkitys on varsin suuri: esimerkiksi Miessakit ry:n Lyömättömän

Pekka Jolkkonen & Panu Varjonen
Väkivalta: tunteita, toimintaa ja vastatunteita
Miessakit ry:n julkaisuja
2002: 2
Helsinki: Miessakit ry.,
2002
52 s.

linjan merkeissä tavataan vuosittain 120–150 miestä, joille lähi-

suhdeväkivalta on tavalla tai toisella ongelma.

Miessakit ry. on nyt julkaissut kirjasen, joka koostuu kahdesta esseestä. Pekka Jolkkosen esse on nimeltään ”Tuhota vai tuntea – perheväkivalta väkivallan tekijän hoitoprosessin näkökulmasta” ja Panu Varjosen ”Väkivalta-työ ja vastatunteet”. Jolkkonen ja Varjonen ovat Lyömättömän linjan työntekijöinä tavanneet kymmeniä (ellei satoja) lähisuhdeväkivaltaan syyllistyneitä miehiä, joten heillä on poikkeuksellisen runsaasti nimenomaan käytännönläheistä tietoa aiheestaan.

Psykologian tehtävänä on ymmärtää ja selittää, kuinka ja miksi ihmisyksilöt tekevät, mitä tekevät. Jolkkosen ja Varjosen essee ovat nimenomaan *psykologia* tutkielmia väkivallasta, ja kirjasen tekee erityisen mielenkiintoiseksi se, että väkivallantekijän psykologia on yksi lähisuhdeväkivallan vaietuista aspekteista. Väkivallantekijän psykologista ymmärtämistä vastustetaan usein sillä perusteella, että tällainen (”sosiaalianttojen hyysääminen”) himmentää väkivallantekijän juridista vastuullisuutta tai jopa siirtää vastuuta uhrille. Psykologia-tiede pyrkii luonnollisesti vain selittämään asioita, mutta väkivallantekijän ymmärtämisestä voi toki – ainakin periaatteessa – seurata myös juridisen vastuun himmenemistä. On kuitenkin kysyttävä, mitä väkivallan psykologiasta *vaikeudesta* puolestaan seuraisi.

Lähisuhdeväkivalta on mysteeri niin uhreille, tekijöille kuin ulkopuolisillekin: kuinka usein muuten väkivallasta pidättäytyvät (ja toisinaan sitä nimenomaan vastustavat) ihmiset ovat väkivaltaisia, ja vielä itselleen läheisimpiä ihmisiä kohtaan? Jolkkosen selitys tähän on tiivistetysti se, että kyse on vaikeista

tunteista ja ajatuksista, joita mies ei pysty sietämään. Kyse voi olla mustasukkaisuudesta, loukkaantumisesta tai avuttomuudesta. Joka tapauksessa jokin tilanne tai asetelma herättää niin voimakkaita ja vaikeita tunteita, että mies ei kykene ajattelemaan ja hallitsemaan toimintaansa. Väkivalta – kuten moni muukin toiminta – on siis keino pitää poissa mielestä sietämättömän vaikeita ajatuksia. Esimerkiksi kun mies lyö puolisoaan tämän tanssittua ravintolassa toisen miehen kanssa, kyse on olennaisesti siitä, että mies ei kykene ajattelemaan saati sanomaan puolisolleen, että hän on ”loukkaantunut ja mustasukkainen”. Jolkkonen esittää hurjan väitteen, että merkittävä osa stereotyyppisestä miehen roolista on itse asiassa suoja avuttomuuden, loukkaantumisen ja nöyryytyksen tunteita vastaan. Ulkopuolelta katsoen väkivallassa on kyse toisten hallinnasta ja ”vallasta”, mutta psykologisesti katsoen nimenomaan hallinnan ja vallan puuttumisesta oman mielen suhteen.

Jolkkonen tarkastelee miehen väkivaltaisuutta myös henkilöhistoriallisesta perspektiivistä. Hän korostaa, ettei väkivaltaisuus ”periödy”. Yhteys tämän päivän väkivallan ja yksilön varhaisempien vaiheiden välillä on monimutkaisempi. Väkivallantekijän lapsuuden ympäristöä ja ihmissuhteita on usein leimannut jollain tapaa esimerkiksi alistaminen, taloudellinen väärinkäyttö, kuulematta jättäminen, loukkaaminen tai esineistön tuhoaminen. Kun tarkastelun kohteena on yksilö, ollaan aina tekemisissä ainutkertaisen elämänhistorian ja ainutkertaisten merkityssuhteiden kanssa. Siten ei voida luoda yleisesti päteviä tarkkoja kaavioita väkivallante-

kijän henkilöhistoriasta. Näin oman väkivaltaisuuden syitä ei voi myöskään selvittää kirjoja lukemalla: on pureuduttava omiin yksityisiin tunteisiin, mielikuviin ja muistoihin, jotka ovat osin tuskallisia ja joita olisi mieluummin pohtimatta.

Jolkkonen tiivistää väkivallantekijän kanssa tehtävän psykoterapeuttisen työn tavoitteeksi ”itseymmärryksen lisääntymisen kautta löytää väkivallan käytön sijaan mahdollisuuksia olla kontaktissa itseen ja toiseen joustavasti myös ristiriitatilanteissa”. Varjonen täydentää tätä tuomalla esiin sen, kuinka hoitoprosessissa väkivallantekijän *psykkinen* vastuullisuus lisääntyy. Juridinen vastuullisuus on olemassa yksilöstä itsestään riippumatta, mutta väkivallantekijältä on usein puuttunut psykkinen vastuu teoistaan: hän ei ole kokenut syyllisyyttä eikä olevansa vastuullinen teoistaan. Psykkisen vastuun kehittyessä kyetään paremmin hallitsemaan omaa käyttäytymistä.

Varjosen perspektiivi väkivaltaan on varsin omaperäinen: hän tarkastelee tunteita, joita väkivalta herättää ulkopuolisissa ihmisissä (näitä kutsutaan vastatunteiksi). Näkökulman merkitys ei ole itsestään selvä. Varjonen kuitenkin osoittaa suhteellisen pitkän johdannon kautta sen keskeisen merkityksen niille ammattilaisille, jotka työssään kohtaavat väkivaltaisesti käyttäytyneitä miehiä.

Monista muista ongelmista poiketen väkivaltaisesti käyttäytyneen miehen ongelmassa hyödyksi olevaa apua on monestakin syystä vaikea määrittellä. Miehen itsensä on usein vaikea hakea apua, ja näin hänen ongelmaansa ovat vahvasti määrittelemässä muut tahot. Nämä tahot taas samastuvat helposti

muiden (väkivallan uhrin tai siitä muuten kärsimään joutuneiden) asemaan, ja miehen ongelman perimmäistä luonnetta ei välttämättä edes pysähdytä miettimään. Näin ollen väkivaltaisesti käyttäytynyttä miestä on ollut vaikea auttaa.

Mutta kuka on sanonut, että pitäisi pyrkiä auttamaan rikoksen syyllistyneen henkilöä, joka ei edes pyydä apua tai ei ainakaan osaa kertoa, millaista apua hän tarvitsisi?

Varjonon hahmottaa väkivallan ehkäisyyn pyrkivissä toimintatavoissa kaksi eri reittiä tai orientaatiota. Ensimmäisen orientaation rajoissa pyritään luomaan suojaa väkivaltaa vastaan väkivaltaisen ihmisen ulkopuolelta käsin. Tämä merkitsee käytännössä erilaisia *ulkoisen kontrollin menetelmiä*: rangaistuksen uhkaa ja valvontaa. Toisen orientaation pyrkimyksenä on lisätä väkivaltaisen ihmisen *mielen sisäistä kontrollia*. Tässä on kyse psykoterapiasta, Jolkkosen kuvaamasta itseymmärryksen lisääntymisestä ja psyykkisen vastuullisuuden kokemisesta. Ei luoda suojajärjestelmiä pommille vaan pyritään purkamaan se puhumalla. Kun autetaan väkivaltaisesti käyttäytynyttä miestä löytämään toimintansa syyt, suojataan samalla hänen ympäristöönsä väkivallalta.

Väkivalta herättää voimakkaita tunteita: tunnemme myötätuntoa uhria kohtaan ja paheksomme väkivallantekijää. Varjosen mukaan hyvä ja paha ovatkin välttämättömiä ajattelun kategorioita, joilla jäsenämme ympäröivää todellisuutta. Väkivallantekijän kohdatessaan ammattiauttajalla viriää helposti halu rangaista tätä tavalla tai toisella. Sikäli kuin tällaiset halut toteutuvat, työntekijä on kuitenkin toiminut epäammatillisesti.

Ammattiauttaja on tällöin itse asiassa saman haasteen äärellä kuin asiakkaansa väkivaltaisen käyttäytymisen hetkellä: voimakas tunne ajaa toimimaan tietyllä tavalla, ja täytyisi kyetä hallitsemaan näitä mielen impulsseja. Ammattiauttajan täytyisi kyetä voittamaan kamppailu, jonka asiakas aikanaan hävisi.

Näiden ajatuskulkujen myötä Varjonon nostaa ammattiauttajan mielen ja vastatunteet tarkastelunsa keskiöön. Kun väkivaltaongelman kanssa työskennellään sisäistä kontrollia lisäämään pyrkivän orientaation rajoissa, ammattiauttajan oman mielen hallinta ja tuntemus ovat työskentelyn edellytyksenä. Varjosen mukaan myötäeläminen on väkivaltaisesti käyttäytyneen ihmisen kanssa työskennellessä keskeisesti sitä, että ”joutuu kokemaan kosketuksen itsessä olevaan väkivaltaisuuden mahdollisuuteen”. Mikäli ammattiauttajan psyykinen sietokyky ei riitä omien ja asiakkaan voimakkaiden tunteiden levolliseen tarkasteluun, hän ei myöskään voi olla apuna asiakkaansa itseymmärryksen laajenemisessa.

Jolkkosen ja Varjosen kirjan tyyli on hyvin provosoimaton. He eivät polemisoi esimerkiksi nais- ja miesliikkeiden lähestymistapojen suhdetta eivätkä kritisoivat omasta orientaatiosta poikkeavia lähestymistapoja. Kirjoittajien kiihkoton suhtautumistapa sopii hyvin heidän esittämiinsä ajatuksiin. Tutkielmat ovat hermeneuttisen tutkimusotteen (termi ei heidän kirjoituksissaan esiinny) hienoja edustajia hyvin vaikeassa aihepiirissä; ehkä vain pedofilia olisi vaikeampi. Jolkkonen ja Varjonon pidättäytyvät laajemmista pohdintoista, mutta lukijassa heidän kirjoituksensa herättävät paljonkin ajatuksia.

Lähisuhdeväkivallan ehkä vaiettuun kysymyksen koskee väkivallan uhrin mieltä. Väkivallan uhriksi joudutaan usein ilman mitään mahdollisuutta vaikuttaa asiaan. Jos yhä uusissa suhteissa joutuu lähisuhdeväkivallan uhriksi, jokin oman mielen elementti taas ilmeisesti jollain tavalla ”altistaa” uhriksi joutumiselle. Uhriksi toistuvasti joutuneelle olisi erittäin hyödyllistä löytää nämä väkivallalle altistavat seikat – samaan tapaan kuin on hyvä tietää liikenneonnettomuuksille tai maksuhäiriöiden syntymiselle mahdollisesti altistavat asiat. Väärinkäytökset tulevat rangaistuksi oikeusprosessien kautta, mutta tämä ei tuo immuniteettia tulevalle lähisuhdeväkivallalle. Jolkkosen ja Varjosen psykologin näkökulma voisi näin olla hyödyllinen myös joitakin väkivallan uhreja autettaessa.

Uhrin psykologiasta vaikenemiseen on useita syytä. Kun on joutunut väkivallan uhriksi, muiden psykologisointi tai ”ymmärtämispyrkimykset” ”uhriksi valikoitumisesta” ovat äärimmäisen loukkaavia. Tällaisen psykologisoinnin tekee vastenmieliseksi myös se, että väkivallantekijät pyrkivät usein väistämään vastuutaan juuri samantapaisiin asioihin (uhrin toimintaan) vetoamalla. Edelleenkin jos väkivallantekijän psykologinen ymmärtäminen on vaarassa himmentää väkivaltaisen käyttäytymisen moitittavuutta, sitä suurempi tämä vaara on uhrin psykologisen ymmärtämisen kohdalla. Juridinen ja psykologinen näkökulma näyttäisivät olevan ainakin joiltain osin toisilleen vastakkaisia tai toisensa poissulkevia. Tämä vastakkaisuus lienee kuitenkin valitettava seikka niin väkivallantekijälle, väkivallan uhrille kuin yhteiskunnallekin.

Kun viime aikoina on poliisi-

toimen taholta kritisoitu sosiaalitoimen käytäntöjä, olisiko ulkoisen kontrollin orientaation rajoissa työskentelevien myös omaksuttava ”ymmärtävän” orientaation näkökulmia? Vastaus tähän ei ole mitenkään ilmeinen. Rankaisevien elementtien puuttuminen on (ilmeisesti) Jolkosen ja Varjosen mukaan ymmärtävän otteen työskentelevän ehto. Ei ole selvää, miksi ulkoisen kontrollin orientaation rajoissa työskentelevien työntekijöidenkään olisi omaksuttava psykologisen orientaation lähestymistapoja. Ehkäpä vain oman hyvinvoinnin takia, ettei työ olisi (ongelmallinen) keino omien vaikeiden tunteiden välttämiseksi ja väkivaltaisten halujen projisoimista toisiin.

Parisuhteissa kuten elämässä yleensä tapahtuu jatkuvasti yleisesti väärinä pidettyjä asioita, esimerkiksi valehtelua, uskottomuutta ja loukkaamista, joita ei ole kriminalisoitu. Kun itsekontrollin/parisuhteen ongelmat saavat väkivallan muodon, siirtyään hyppäksenomaisesti juridiikan alueelle. Tämän hyp-

päyksen myötä tavat ja mahdollisuudet käsitellä ongelmia muuttuvat radikaalisti. Toisinaan yhteiskunnan rankaisu- ja kontrollitoimet herättävä työskentelemään oman sisäisen kontrollin kanssa. Valitettavasti hyppäyksellä on usein päinvas-tainenkin seuraus.

Kaikki tietävät henkistenkin seikkojen voivan satuttaa, ja monen mielestä voidaan puhua myös henkisestä väkivallasta. Aivan viime aikoina kuilu henkisen ja fyysisen väkivallan välillä on kaventunut, kun henkinen kaltoin kohtelukin on tullut juridiikan alueelle: koulukiusattu on saanut kunnalta vahingonkorvausta, ja uusi työsuojelulaki mahdollistaa työnantajan tuomitsemisen työntekijän työpaikkakiusaamisesta. Loogista jatkumoa tälle kehitykselle olisi se, että lähisuhteessa tapahtuva *henkinen* väkivaltakin tulisi juridisen moitittavuuden piiriin. Olisiko tämä hyvä vai huono asia?

Yhtäältä tämä merkitsisi sitä, että ”väärintekijä saataisiin vastuuseen aiemmin” tai ”vähemmästä”. Toisaalta joissain ta-

pauksissa fyysinen väkivalta näyttäytyisi ehkä vähemmän paheksuttavana, esimerkiksi silloin kun kertaluonteinen ja lievä fyysinen väkivaltaisuus liittyy toisen osapuolen pitkään jatku-neeseen henkiseen väkivaltaan. Ainakin henkisen väkivallan kriminalisointi tekisi asioita vielä-kin monimutkaisemmiksi; jo henkisen väkivallan määrittely tuottaa ongelmia, eikä sen todentaminenkaan ole helppoa.

Mutta vähentääkö henkisen väkivallan kriminalisointi muita pyrkimyksiä hallita ongelmia? Onko kyse jälleen juridisen ja psykologis-sosiologisen lähestymistavan vastakkainasettelusta? Kun nuorison (huumeongelmat), parisuhteiden (lähisuhdeväkivalta) ja työn (työpaikkakiusaaminen) ongelmiin reagoidaan voimakkaasti kontrollinluonteisilla toimenpiteillä, jääkö näiden ongelmien syiden pohtiminen sivuun? Halvinta ja inhimillisintä on kuitenkin ratkaista itse ongelmia eikä rakentaa pykälä- ja kontrolliviidakkoa suojaksi ongelmien tuottamia moninaisia vaaroja vastaan.

Kollaasielokuva kansakunnan palveluksessa

PERTTI ALASUUTARI

Peter von Baghin väittely tohtoriksi viime marraskuussa oli varmaan monelle hänen ihailijalleen mukava uutinen: mies, jonka elokuvatietämys on kansainvälisestikin suvereeni, on saanut työlleen myös akateemisen hyväksynnän. 1960-lukulaiset varmaan myös muistavat tässä yh-

teydessä von Baghin kirjan ”Elokuvan historia” ilmestymiseen 1970-luvun alussa liittyneen episodin: yllytettynä tekijä tarjosi tuota mammuttimaista teosta lisen-siaattityönä Helsingin yliopistoon, mutta hänet torjuttiin varsin tylästi. Asiaan liittyi ilmeisiä poliittisia intohimoja,

Peter von Bagh
Peili jolla oli muisti
Elokuvallinen kollaasi
kadonneen ajan merki-
tyksien hahmottajana
(1895–1970)
Helsinki: SKS, 2002